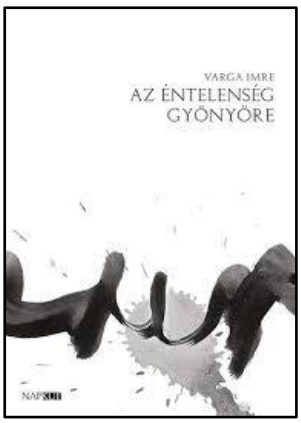

Vilcsek Béla

Énfelszámolás és énteremtés

Varga Imre: Az éntelenség gyönyöre

Hetvenedik születésnapján Varga Imrét Tőzsér Árpád köszönti, az Opus 2020/1-es számában. Természetesen. S köszöntőjét természetesen – saját elévülhetetlen érdemeit szerényen elhallgatva – az új költői nemzedék, benne Varga Imre fellépésének és ma már legendás antológiájuk megjelenésének megidézésével kezdi. „Aki sokáig él – írja a kötet egykori kiharcolója, megszervezője, válogatója és szerkesztője –, abban kezdet és vég összeér.1970-ben vagyunk, két évvel a prágai tavasz eltiprása után. A 69-es és 70-es évet viszont nem úgy kell elképzelnünk, hogy a közéletben és kultúrában *hó volt és halál*, a csisztkák és megtorlások csak 1970 után kezdődtek, a szovjet bevonulás utáni két évet Csehszlovákiában még szinte valami euforikus tenni akarás, lázas aktivitás jellemezte. A cseh és szlovák írótársadalom protestált, az írók és költők magas színvonalon alkottak, az irodalmi folyóiratok tele voltak a világirodalom akkori csúcsszerzőivel, a magyar irodalomban – főleg a jugoszláviai Hídnak és Új Symposionnak köszönhetően – reneszánszát élte az egykori Újhold nemzedéke és neveltjük, Tandori Dezső (másfél évvel korábban jelent meg a *Töredék Hamletnek*), az Irodalmi Szemle közli Cselényi László Párizsban írt neoavantgárd szövegeit – és folytathatnám. S ebben a felbolydult szellemi életben megjelenik Pozsonyban egy versantológia, *Egyszemű éjszaka* címmel, és benne – nyolc társa debutjeivel egyetemben – az akkor még éppen csak húszéves Varga Imre gnómikus-enigmatikus versei." Köszöntőjének végén Tőzsér Árpád – a tőle megszokott tömörséggel és éleslátással – összegzi Varga Imre elmúlt fél évszázados költői pályájának legfőbb erényeit és eredményeit is: „1970 és 2020 között a jubilánsunk persze hatalmas külön utat járt be, s véleményem szerint a lét és a transzcendencia zen buddhista alapú költői absztrahálásával szinte egy egyszemélyes iskolát alapított, amely iskola, ahogy minden magyar költői iskolától, úgy a Tandoriétól is különbözik. A sokszólamú életmű értékelése persze nem egy ilyen ad hoc új versekhez írt születésnapi perex tisztje, én itt csak egyetlen

vonatkozására szerettem volna a figyelmet felhívni. Jelesül arra, hogyan ér az életműben össze a felszínen is, s az aktuális időhöz kötődő versekben is a kezdet és vég mítoszi-esztétikai sajátossága."

Ne feledjük, hogy a Tőzsér Árpád által pontosan jellemzett időszakban – a hatvanas évek közepétől-végétől kezdően – a (poszt)modern irodalomban és irodalomtudományban is fontos és alapvető változások zajlanak le. A változás lényege – nagyon egyszerűsítve – úgy írható le, hogy a hangsúly és a figyelem – az úgynevezett irodalmi folyamat meghatározó elemei és a közöttük lévő viszony tekintetében – a szerzőről és a mű keletkezési körülményeiről fokozatosan áttevődik magára a műalkotás szerkezetére – szövegszerveződésére – felépítésére, illetve az irodalmi mű és olvasója – befogadója – értelmezője közötti kapcsolatra. „Így bontakozik ki az írás teljes léte – írja *A Szerző halála* címmel 1968-as nevezetes röpiratában vagy kiáltványában Roland Barthes –: a szöveg több írásból áll össze, különféle kultúrák termékeiből, amelyek dialógusba, paródiába, versengésbe kezdenek egymással; van azonban egy olyan hely, ahol e sokféleség egybegyűlik, ez pedig nem a szerző, mint mindeddig mondogatták, hanem az olvasó: az olvasó az a hely, amelybe az írást alkotó idézetek beleíródnak, anélkül hogy akár egy is elvesznék közülük; a szöveg egységét nem az eredete, hanem a rendeltetése adja, ez a rendeltetési hely azonban maga sem személyes: az olvasónak nincs történelme, életrajza vagy lelki alkata, az olvasó pusztán az a valaki, aki egybegyűjti mindazon nyomokat, amelyekből egy írás összeáll. Ezért hangzik komikusan, amikor az új írást valamiféle humanizmus nevében ítélik el, amely képmutató módon az olvasó jogainak bajnokaként lép fel. A klasszikus kritika sosem foglalkozott az olvasóval; számára nincs más ember az irodalomban, csak az, aki írja. Ma már nem dőlünk be az ilyen szófacsarásnak, amikor jobb körökben éppen azt kezdik nagy garral védelmezni, amit kiszorítanak, elnyomnak vagy tönkretesznek; tudjuk, hogy az írásnak csak akkor lesz ismét jövője, ha megfordítjuk a mítoszt: az olvasó születésének ára a Szerző halála." (Babarczy Eszter fordítása)

Varga Imre legutóbbi verseskötete a Roland Barthes-féle (poszt)modern (de)strukturális irodalom(eszmény) és beszédmód egyértelmű vállalása és legkiválóbb megvalósítása; a szerző(i én) módszeres és tudatos felszámolása és kiiktatása; egyedül a versszöveg mozgásának és működésének a középpontba állítása, nem utolsó sorban: az olvasói érzékenységre és együttműködésre támaszkodás. A Szerző halálával az Olvasó megszületésének termékeny pillanata és különleges példája! A meditáció nyugalma; a nyugalom meditációja! A kötet címe nem véletlenül: *Az értelenség gyönyöre.* A tét tehát valójában nem más,

mint az énfelszámolás és az énteremtés összhangjának a megteremtése. A legfontosabb és a legnehezebb költői feladat teljesítése. A kötetben, ennek megfelelően, mindössze egyetlen vers(szöveg) van, amely konkrét személyhez és élményhez kötődik, amely konkrét személy és élmény hangján szólal meg. Ez a 83. sorszámot viselő „ál(om)szonett", mely az *Egyszemű*-beli jóbarát elvesztésekor íródott vallomás (gyónás? siratóének? emlékbeszéd?):

[Kulcsár Ferenccel álmodtam; a történeteken innenből beszélt, s rajtuk túlról hozta a fényt, **ahol** *van: az örök* most*ban. Az őt-értéstől remegtem, sírtam s nevettem boldogan, és egyszerre fénybe borult minden, ami volt és a Van. Örült a gyomrom, a májam fölöttünk madárként szárnyalt; ültünk egy üres lelátón.]*

Halott barátom,
amit álmomba hoztál:
felébredésem.

A kötet összes többi darabja az énfelszámolás egy-egy újabb fokozata és lírai lenyomata. A terjedelemnek mintegy felét kitevő ál(om)szonetteknek már címük sincsen, ahogyan elbeszélőjük vagy címzettjük sem. Módszeresen eltűnik belőlük minden viszonyítási pont. Hiányzik belőlük minden külső személyre, tárgyra, helyre vagy időre utaló referencialitás. Vannak a maguk önadottságában, léteznek a maguk önértékén. Létük és értékük az érzékelhetőségük és a személyes értelmezhetőségük. Az elrejtett vagy rejtőzködő szerző vagy elbeszélő ugyanakkor nagyon is kézben tarja az „eseményeket". Látszólag mindent szabadjára enged, ugyanakkor mindezt az egyik legkötöttebb versformában, a szonett formájában teszi. Látszólag követi a hagyományos oktávszextett felosztást, de a négy- és háromsoros szakaszok sorrendjét rendre felcseréli, illetve vegyíti. A nyolcsoros egységek a legritkábban jambizálnak, inkább ütemhangsúlyos vagy szabadverses mértékűek, a hatsorosak meg a japán haiku megkettőzését imitálják. Egyedi módon ötvözik és szintetizálják a magyaros, a nyugati és a keleti vershagyományt. Rejtőzködés és kitárulkozás, esetlegesség és kimunkáltság bravúros elegye ez! Mestermunka!

2011-ben Varga Imre *Mintha kimondaná* címmel, csaknem ezer oldalon adja közre gyűjteményes kötetét. A szakmai közvélekedés valójából ekkor döbben rá arra, hogy az évtizedek során itt szép csendben és szerényen egy rendkívüli életmű építkezett, csak ezt jóformán senki nem vette észre. A kötet bemutatásakor a másik

Egyszemű-társ és jóbarát, Tóth László maga is hangsúlyozza, hogy a gazdag gyűjtemény mindenekelőtt azt bizonyítja: „a kánonon, kánonokon kívül is léteznek kanonikus művek, s nem mindig az a kétségbevonhatatlan érték, amiről sokat beszélnek, s jelentékeny költők nemcsak azok között kereshetők, akik sokat beszélnek magukról és a verseikről. Varga Imre ugyanis a verseiben *költő*ként kitárulkozó, s nem magánszemélyként, nem alkata szerint az.” Legújabb verseskötetével a költői kitárulkozásnak és megmutatkozásnak egy egészen különleges és kivételes formáját valósítja meg. Ideje volna, hogy végre személye és munkássága érdemének és értékének megfelelő figyelemben és elismerésben részesüljön.

Varga Imre: Az éntelenség gyönyöre
Napút Kiadó, Bp., 2019.

Megjelenik: Opus Irodalmi Folyóirat, 2020.